

TÜRKİYE’NİN BOSNA-HERSEK’E YÖNELİK RESMİ KALKINMA YARDIMLARININ SOSYAL POLİTİKA AÇISINDAN ANALİZİ

*AN ANALYSIS OF TÜRKİYE’S OFFICIAL DEVELOPMENT
ASSISTANCE TO BOSNIA AND HERZEGOVINA FROM A
SOCIAL POLICY PERSPECTIVE*

Muhammet Enes Kayagil¹

Özet: Resmi kalkınma yardımları gelişmiş ülkelerin ulusal ajansları vasıtasıyla az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerle işbirliği tesis etmeyi ve bu ülkelerin refahının artırılmasına katkıda bulunmayı amaçladıkları bir araçtır. Dünya genelinde 2. Dünya Savaşı sonrasında yaygın bir şekilde karşımıza çıkan bu araç günümüzde sadece gelişmiş ülkeler kullanmamaktadır. Türkiye’nin de 1990 sonrasında tarihten gelen bağların bulunduğu Orta Asya, Balkanlar ve Afrika ülkeleri başta olmak üzere dünyanın birçok farklı bölgesinde aktif şekilde resmi kalkınma faaliyetleri yürüttüğü görülmektedir. Resmi kalkınma yardımları acil durum ihtiyaçları, insani yardım, dayanışma, tarihsel bağları koruma yanında ulusal, ticari, politik ve stratejik çıkarları geliştirmek gibi çok farklı amaçlarla kullanılabilir. Türkiye ise “Türk Tipi Kalkınma Yardımı” şeklinde adlandırdığı yardım modeliyle vakıf geleneğine uygun bir şekilde insanı ön plana alan, dayanışma esaslı bir strateji izlemekte ve geleneksel donörlerden ayrılmaktadır. 8 milyar dolara ulaşan resmi kalkınma yardımı tutarıyla Türkiye gayri safi milli hasılasına oranla en çok yardım yapan ülkeler arasında ilk sırada bulunmaktadır. Yardımların niteliğine bakıldığında eğitim, sağlık, idari ve sivil altyapı, üretim, sanayi, ticaret gibi birçok alanda faaliyetlere rastlanmaktadır. Bu faaliyetleri sosyal politika çerçevesinde ele almak mümkündür. Geniş anlamıyla sosyal politika toplumun tüm kesimlerine ve tüm sosyal sorunlarına yönelik politikaları ifade etmektedir. Burada daha çok sosyo-ekonomik açıdan güçsüz

1 Assoc. Prof. Dr., Istanbul University, muhammet.kayagil@istanbul.edu.tr

ve dezavantajlı durumda olanların refah düzeylerinin iyileştirilmesi söz konusudur. Yapılan yardımların ne kadarının sosyal politika kapsamında olduğunun incelenmesi önem arz etmektedir. Böylece toplumun refah düzeyine katkısını görmek ve eksikleri tespit etmek kolaylaşacaktır. Buradan hareketle bu çalışmada Türkiye'nin Balkan ülkeleri arasında en çok yardımda bulunduğu birinci ülke konumunda olan Bosna-Hersek'e yaptığı resmi kalkınma yardımlarının sosyal politika açısından analizinin yapılması amaçlanmıştır. Analizde TİKA tarafından hazırlanan Türkiye Kalkınma Yardımları Raporlarında sunulan veriler tasnif edilerek bu yardımların niteliği ve etkinliği yorumlanmıştır. Netice olarak yapılan yardımların sosyal politikanın geniş anlamda temel ilgi alanları içerisinde yer alan eğitim ve sağlık gibi faaliyetlerde yoğunlaştığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: sosyal politika, resmi kalkınma yardımı, Balkanlar, Bosna-Hersek, TİKA

Abstract: Official development assistance (ODA) is a tool used by developed countries through their national agencies to establish cooperation with less developed or developing countries and contribute to the improvement of their welfare. This tool, which became widespread globally after World War II, is no longer used exclusively by developed countries today. It is observed that Türkiye, especially after the 1990s, has been actively conducting official development activities in various regions of the world, primarily in Central Asia, the Balkans, and African countries, where it has historical ties. Official development assistance can be used for a wide range of purposes, including meeting emergency needs, providing humanitarian aid, fostering solidarity, preserving historical ties, and advancing national, commercial, political, and strategic interests. Türkiye, with its aid model referred to as the "Turkish Model of Development Assistance," follows a solidarity-based strategy that prioritizes human well-being in line with the tradition of foundations, setting itself apart from traditional donors. With its official development assistance amount reaching \$8 billion, Türkiye ranks first among countries in terms of the ratio of aid to gross national income. When examining the nature of this aid, activities can be found in various sectors such as education, health, administrative and civil infrastructure, production, industry, and trade. These activities can be considered within the framework of social policy. In its broadest sense, social policy refers to policies aimed at all segments of society and addressing all social issues. The focus here is primarily on improving the welfare of those who are socio-economically disadvantaged and vulnerable. It is important to examine how much of the aid provided falls within the scope of social policy. This will facilitate assessing its contribution to the welfare of society and identifying any shortcomings. Based on this, the aim of this study is

to analyze Türkiye's official development assistance to Bosnia and Herzegovina, which is the leading 69 recipient of Turkish aid among the Balkan countries, from a social policy perspective. In the analysis, data presented in the Türkiye Development Assistance Reports prepared by TİKA were classified to interpret the nature and effectiveness of the aid. As a result, it was observed that the aid provided is concentrated in areas such as education and health, which are key concerns within the broad scope of social policy.

Keywords: social policy, official development assistance, Balkans, Bosnia and Herzegovina, TİKA

Giriş

Resmi kalkınma yardımları (RKY) gelişmiş ülkelerin ulusal ajansları vasıtasıyla az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerle işbirliği tesis etmeyi ve bu ülkelerin refahının artırılmasına katkıda bulunmayı amaçladıkları bir araçtır. Dünya genelinde 2. Dünya Savaşı sonrasında yaygın bir şekilde karşımıza çıkan bu araç günümüzde sadece gelişmiş ülkeler kullanmamaktadır. Türkiye'nin de 1990 sonrasında tarihten gelen bağların bulunduğu Orta Asya, Balkanlar ve Afrika ülkeleri başta olmak üzere dünyanın birçok farklı bölgesinde aktif şekilde resmi kalkınma faaliyetleri yürüttüğü görülmektedir.

Resmi kalkınma yardımları acil durum ihtiyaçları, insani yardım, dayanışma, tarihsel bağları koruma yanında ulusal, ticari, politik ve stratejik çıkarları geliştirmek gibi çok farklı amaçlarla kullanılabilir. Türkiye ise "Türk Tipi Kalkınma Yardımı" şeklinde adlandırdığı yardım modeliyle vakıf geleneğine uygun bir şekilde insanı ön plana alan, dayanışma esaslı bir strateji izlemekte ve geleneksel donörlerden ayrılmaktadır. 8 milyar dolara ulaşan resmi kalkınma yardımı tutarıyla Türkiye gayri safi milli hasılasına oranla en çok yardım yapan ülkeler arasında ilk sıralarda bulunmaktadır. Yardımların niteliğine bakıldığında eğitim, sağlık, idari ve sivil altyapı, üretim, sanayi, ticaret gibi birçok alanda faaliyetlere rastlanmaktadır.

Bu faaliyetleri sosyal politika çerçevesinde ele almak mümkündür. Geniş anlamıyla sosyal politika toplumun tüm kesimlerine ve tüm sosyal sorunlarına yönelik politikaları ifade etmektedir. Burada daha çok sosyo-ekonomik açıdan güçsüz ve dezavantajlı durumda olanların refah düzeylerinin iyileştirilmesi söz konusudur. Yapılan yardımların ne kadarının sosyal politika kapsamında olduğunun incelenmesi önem arz etmektedir. Böylece toplumun refah düzeyine katkısını görmek ve eksikleri tespit etmek kolaylaşacaktır.

Buradan hareketle bu çalışmada Türkiye'nin Balkan ülkeleri arasında en çok

yardımda bulunduğu birinci ülke² konumunda olan Bosna-Hersek'e yaptığı resmi kalkınma yardımlarının sosyal politika açısından analizinin yapılması amaçlanmıştır. Analizde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından hazırlanan Türkiye Kalkınma Yardımları Raporlarında sunulan veriler tasnif edilerek bu yardımların niteliği ve etkinliği yorumlanmıştır.

Sosyal Politika Açısından Resmi Kalkınma Yardımları

Tarihsel olarak 1800'lü yıllarda Birleşik Krallık tarafından sömürgelerine kendi çıkarları doğrultusunda aktardığı kaynaklar kalkınma yardımlarının ilk örnekleri arasından gösterilmektedir. Modern manada kalkınma yardımları ise 2. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'nın yeniden kalkındırılması için hayata geçirilmiştir. Marshall Yardımları olarak bilinen program günümüz anlamında kalkınma yardımlarının ilk örneklerindendir (İpek, 2020, s.60).

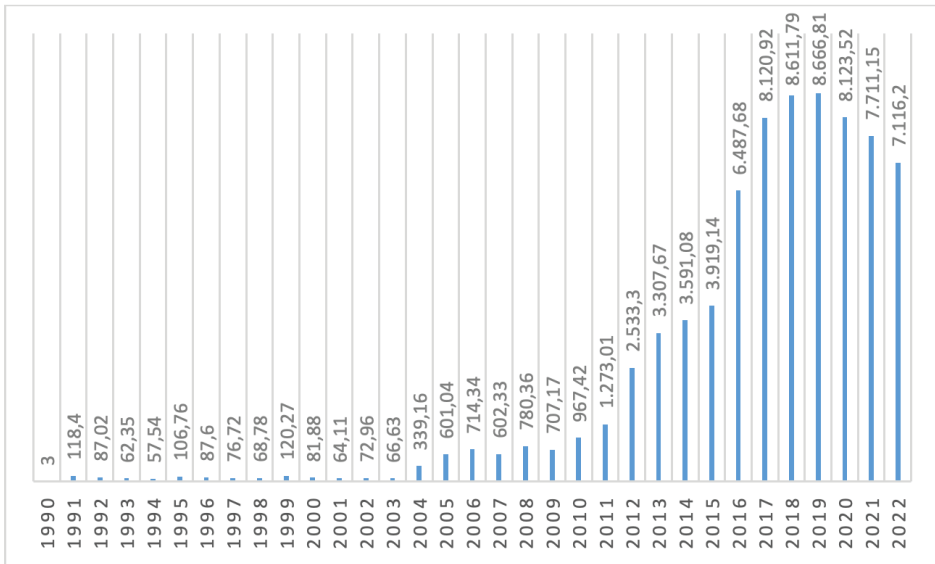
Kalkınma yardımı kavramı çok boyutlu bir yapıyı ifade etmektedir. Hükümetlerin resmi kalkınma ajanslarınca sunulan iki taraflı dış yardımları ifade eden kalkınma yardımları, içerisinde özel akımlar ya da çok taraflı yardımları da içerebilmektedir. Literatürde resmi kalkınma yardımları ve dış yardımların genellikle aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte aralarında belirli nüans farklılığı bulunmaktadır. Resmi kalkınma yardımı daha çok zengin ülkelerden yoksul ülkelere yapılan ve genellikle insani sıkıntıları gidermeye yardımcı olan faaliyetleri ifade etmektedir. Dış yardım kavramı ise düşük gelirli ülkeler dışındaki ülkelere yapılan kamu transferlerini de içermektedir. Dış yardım birçok kaynaktan yapılabilmekteyken; resmi kalkınma yardımları ise devletlerin veya bağlı kuruluşların yaptıkları yardımı tanımlamaktadır (Kayagil, 2020, s.36).

Sosyal politika ilk ortaya çıktığı sanayi devrimi sonrası dönem dikkate alındığında sınıf mücadelesi ve işçi hareketleri çerçevesinde dar manada ele alınmıştır. Oysa özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde artık hayatın tüm alanlarına yayılmış ve toplumsal hayatı olumsuz etkileyebilecek tüm tehlikeleri bertaraf etmeden bir rol üstlenmeye başlamıştır (Kalkan ve Kayagil, s.66). Nitekim Türkiye'de sosyal politika disiplininin kurucusu olarak kabul edilen Kessler sosyal politikayı "... amme hayatının bütün saha ve şubelerine şamil bir mahiyet arz etmektedir" şeklinde tanımlamaktadır (Kessler, 1945, s.5). Böylece sosyal hayatı ilgilendiren birçok konunun sosyal politikanın ilgi alanında olduğu söylenebilir.

Resmi kalkınma yardımları ve sosyal politika ilişkisini insani kalkınma üzerinden yorumlamak da mümkündür. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) insani gelişmişliğe ulaşmada insanların açlık, hastalık ve diğer güvenliği

tehdit eden kronik tehlikelerden korunmasını içeren bireylerin güvenliğine atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla insani kalkınma insanların sosyal, ekonomik ve kültürel olarak felaketlerden etkilenmiş kesimlerinin hayatlarını garanti altına almayı içermektedir. Bu da bizi insani diplomasiye ve kalkınma yardımlarına götürmektedir (Özlük, 2016, s.10-11).

Ekonomik krizler ve sağlık sorunları yoksulları, sosyal olarak dışlanmışları, kayıt dışı çalışanları daha çok etkilerken; doğal afetler, iklim değişikliği ve sanayileşme ise kadınlar, engelliler, göçmenler, azınlıklar, çocuklar, yaşlılar gençler gibi dezavantajlı kesimleri fazlaca etkilemektedir. Savaş, çatışma ve iç karışıklıklar ise tüm toplumu etkisi altında almaktadır (Özlük, 2016, s.21). Tüm bu gruplar incelendiğinde aynı zamanda sosyal politikanın hedef kitleleri olduğunu görmek mümkündür. Dolayısıyla yukarıda sayılan insani problemlere çözüm sunma amacı taşıyan resmi kalkınma yardımlarını hedef kitlesi bakımından sosyal politikadan bağımsız düşünmek mümkün değildir.

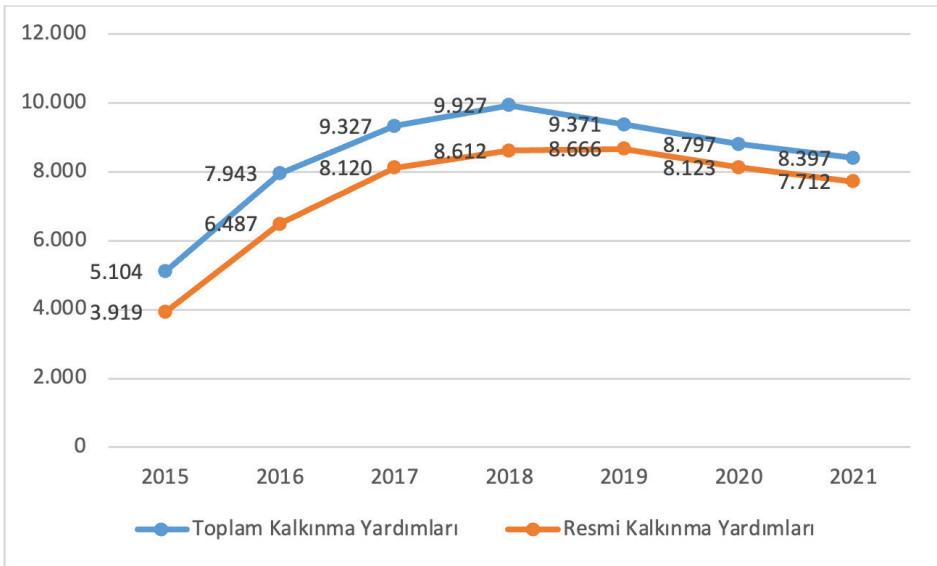
Grafik 1. Türkiye'nin 1990-2022 Arası Toplam Resmi Kalkınma Yardımları (Milyon Dolar)

Kaynak: (OECD, 2024, 25 Haziran)

Türkiye'nin 2005 yılında 601 milyon dolar olan resmi kalkınma yardımı tutarı 2021 yılında 7.7 milyar dolara ulaşarak ciddi bir artış kaydetmiştir. Türkiye'nin son yıllarda yapmış olduğu yardımlar incelendiğinde toplam kalkınma yardımları

içerisinde resmi kalkınma yardımlarının payında bir artış gözlenmektedir. Ancak özellikle 2019 sonrasında hem resmi kalkınma yardımlarının hem de resmi kalkınma yardımlarının toplam tutarında bir azalma söz konusudur.

Yine de, Türkiye yapmış olduğu kalkınma yardımlarıyla özellikle son on yılda en çok yardım yapan ülkelerden biri haline gelmiş ve dünyanın en cömert ülkeleri arasında yerini almaya devam etmektedir. Türkiye 2016 yılında resmi kalkınma yardımlarını %66 artırmakla %0,76'lık RKY/GSMH oranı ile OECD/DAC (Kalkınma Yardımları Komitesi) ülkeleri arasında 4. Sırada yer almış ve Birleşmiş Milletlerin %0,7'lik hedefine tarihte ilk defa ulaşmıştır (TİKA, 2017, s.7). Türkiye, kalkınma yardımlarının milli gelire oranı bakımından Birleşmiş Milletlerin %0,7 hedefini 2021 yılında %0,96 ile aşmış ve Lüksemburg'un (%0,99) ardından ikinci ülke olmuştur. OECD-DAC üyesi olmayan ülkeler arasında ise birinci sırada yer almıştır (TİKA, 2022, s.11).

Grafik 2. 2015-2021 Arası Toplam Kalkınma Yardımları İçinde RKY (Milyon Dolar)

Kaynak: 2015-2021 Arası Türkiye Kalkınma Yardımları Raporlarından yararlanılarak hesaplanmıştır.

Toplam kalkınma yardımları resmi ve özel akımların toplamından oluşmaktadır. Özel akımlar içerisinde STK'ların ve özel sektörün yapmış olduğu yardımlar ve doğrudan yatırımlar yer almaktadır. Resmi akımlar içerisinde ise büyük oranı resmi kalkınma yardımları oluşturmaktadır. Bunun yanında diğer resmi akımlar da yer almaktadır. Resmi kalkınma yardımları ise ikili ve çok taraflı yardımlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Resmi kalkınma yardımları içerisinde en büyük payı ikili yardımlar; onun içerisinde ise insani yardımlar almaktadır.

Grafik 2 incelendiğinde resmi kalkınma yardımlarının toplam kalkınma yardımları içerisindeki oranının yıllar içerisinde arttığı görülmektedir. Bu oran 2015 yılında %76,7; 2016 yılında %86,2; 2017 yılında %87; 2018 yılında %86,75; 2019 yılında %92,4; 2020 yılında %92,3 ve 2021 yılında %91,4 olarak hesaplanabilmektedir.

Resmi kalkınma yardımlarının yapıldığı alanlar incelendiğinde birinci sırayı acil ve insani yardımlar alırken, onu eğitim, yönetim giderleri, idari ve sivil altyapılar, sığınmacılara yapılan yardımlar ile diğer ekonomik ve sosyal altyapı ve hizmetlere yapılan yardımlar izlemektedir (TİKA, 2022, s.16).

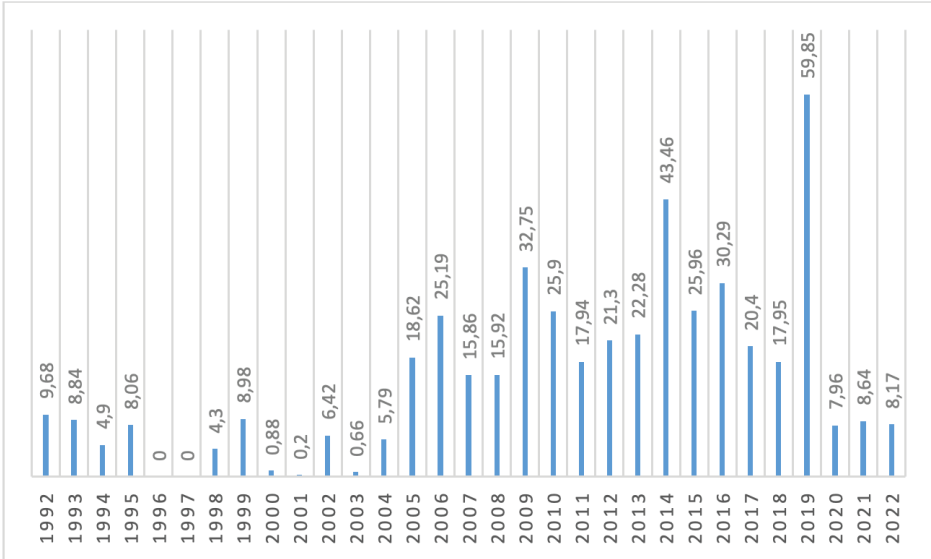
Türkiye yapmış olduğu yardımların motivasyon kaynakları bakımından diğer donör ülkelerden farklılık arz etmektedir. Özellikle dış politika, diplomasi, yumuşak güç, insani amaçlar, ekonomik çıkarlar, prestij, ticaret ve kültür gibi birçok farklı amaçla yapılan yardımlar bulunmaktadır. Cumhuriyet öncesi dönemde de örneklerine rastlanan dış yardımların modern anlamdaki uygulaması 1992 yılında TİKA'nın kurulması ile başlamıştır. Özellikle SSCB'nin dağılmasının ardından genç Türk cumhuriyetlerinin kalkınmasında Türkiye'nin kalkınma yardımları büyük rol oynamıştır (Kurt, 2017, s.498). Bu açıdan Türkiye'nin yardımlarında tarihi ve kültürel bağların etkili olduğu söylenebilir. Türkiye, dış yardımların kalkınma ve nakdi boyutundan ziyade insani yardım boyutunu öne çıkaran bir yapıyı önemsemekte ve insani diplomasiyi öncelemektedir. Bunu TİKA başta olmak üzere AFAD, Kızılay, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlar ile yürütmektedir (İletişim Başkanlığı, 2022, s.13).

Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları ülkenin şefkat elini dünyaya ulaştırma gayesiyle, Türk medeniyetinin ahlaki ve insani değerlerini ilke olarak benimsemekte, modern metotlar izlemekte, gizli amaçlar taşımamakta, başta komşuları ve yakın coğrafyası olmak üzere dünyanın en uzak köşelerine Türkiye'nin birikimini ulaştırmakta ve "birlikte kalkınma" hedefini taşımaktadır (TİKA, 2017, s.7). Türkiye'nin bu yardım anlayışı "Türk Tipi Kalkınma Yardımı Modeli" olarak adlandırılmakta ve samimi, koşulsuz, şeffaf, insan merkezli, adil, eşitlikçi ve sürdürülebilir ilkelerini taşımaktadır (TİKA, 2018, s.10).

Türkiye'nin Bosna-Hersek'e Yönelik Resmi Kalkınma Yardımları

Balkanlara yönelik resmi kalkınma yardımlarının popüler hale gelmesi ise Yugoslavya'nın dağılmasıyla başlamıştır. Dağılmanın ardından bağımsızlığını kazanan Balkan ülkeleri yeniden yapılandırılmaları için desteğe muhtaç olmuş ve bu dönemde kalkınma yardımlarından oldukça faydalanmışlardır (İpek, 2020, s.60).

Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile olan ilişkisinin temelinde bu coğrafyanın Osmanlı Devleti'nin hükümlerine alanına girmesi, ana dili Türkçe olan soydaşların kimliklerine sahip çıkarak kültürlerini yaşatma çabaları ve bu coğrafyada yer alan birçok idari, mimari ve kültürel mirasa sahip çıkma ihtiyacı yer almaktadır. TİKA başta olmak üzere birçok resmi kuruluş bu amaçlarla faaliyetlerini yürütmektedir. Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da bir koordinasyon ofisi³ bulunan TİKA Başkanlığı, 1992-1995 yılları arasında yaşanan savaşın etkilerinin hala gözle görülebilir olduğu ülkede çok çeşitli projelerle yaşanan acıların yıkıcı etkilerinin azaltılmasına ve genç nesillere daha iyi imkânlar sunmaya gayret etmektedir (Kaygısız, 2016, s.309).

Grafik 3. Türkiye'nin 1990-2022 Arası Bosna-Hersek'e Yönelik Toplam RKY (Milyon Dolar)

Kaynak: (OECD, 2024, 25 Haziran)

3 TİKA sekizinci Program Koordinasyon Ofisi'ni Bosna-Hersek Saraybosna'da 11 Kasım 1995 yılında açmıştır (Akçay, 2012, s.73).

Bosna-Hersek 2015 öncesi de uzun yıllar Türkiye'nin en çok yardım yaptığı ülkeler arasında ilk onda yer almıştır. Örneğin 1992-1996 yılları arasında toplam resmi kalkınma yardımlarının %3,33'ünü alarak en çok yardım alan ülkeler arasında 7.sırada yer almıştır (Oba, 2018, s.34). 2010'da ise %2.11 ile onuncu sırada yer almıştır (Akçay, 2012, s.83). Yardımların başladığı 1992 yılından bu yana sadece 1996 ve 1997 yıllarında yardım verisine rastlanamamaktadır. Yardımların 2015 yılından sonra artış seyri izlediği ve 2019 yılında 59,85 milyon dolar ile zirve yaptığı kaydedilmiştir. Son üç yılda ise yardım miktarının önceki 15 yılın gerisine düştüğü görülmektedir.

Aşağıda TİKA'nın yayımlamış olduğu ve çevrimiçi olarak erişilebilen son yeni Türkiye Kalkınma Yardımı Raporu (2015-2021) incelenecektir.

Tablo 1. Türkiye'nin Bosna-Hersek'e Yönelik Resmi Kalkınma Yardımları (Özet)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam yardım tutarı	26 m. \$	30,3 m. \$	20,4 m. \$	18 m. \$	59,8 m. \$	7,96 m. \$	8,64 m. \$
En çok yardım alan ülke sırası	7	5	5	9	2	9	10
Balkan ülkeleri içindeki sırası	2	1	1	1	1	2	1
Avrupa bölgesine yardımlar içindeki pay	%11,6	%29,7	%13,2	%11,9	%44	%8	%15
Dünya geneli yardımlar içindeki pay	%0,67	%0,48	%0,25	%0,21	%0,7	%0,1	%0,11

Kaynak: 2015-2021 Arası Türkiye Kalkınma Yardımları Raporlarından yararlanılarak hesaplanmıştır.

2015 yılı incelendiğinde Bosna-Hersek'in 26 milyon dolar ile Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarından en çok yararlanan ilk on ülke arasında 7. sırada yer aldığı görülmektedir. Balkan ülkeleri arasında ise Arnavutluk'tan sonra ikinci sırada gelmektedir. Bu rakam Türkiye'den Avrupa bölgesine yapılan toplam yardımların %11,6'sına, dünya geneline yapılan yardımların ise %0,67'sine denk gelmektedir (TİKA, 2016, s.19-29).

Yapılan yardımların konusu ve içeriği şu şekildedir (TİKA, 2016, s.37-68):

- Yardımların bir kısmı eğitim alanında gerçekleşmiştir. Bu kapsamda Ključ'ta «Çocuklar Dünyanın Süsüdür» Projesi yürütülmüştür. Una-Sana Kantonu sınırları dâhilinde yer alan ve nüfusun çoğunluğunu Bosnakların oluşturduğu Ključ beldesindeki anaokulu onarılmış, fiziki ve sosyal donatıları yenilenmiş ve kapasitesi artırılarak daha sağlıklı koşullarda eğitim verir hale getirilmiştir.
- Sağlık alanında ise 2015 yılında 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu çerçevesinde Bosna-Hersek'ten 5 hastanın tedavisi Türkiye'de gerçekleştirilmiştir.
- İdari ve sivil altyapının güçlendirilmesi kapsamında Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından temin edilen güvenlik malzemeleri Bosna-Hersek Federasyonu İçişleri Bakanlığı'na ulaştırılmıştır. Ayrıca Emniyet Genel Müdürlüğü ve TİKA işbirliği ile polis eğitimi projesi yürütülmüştür. Bu kapsamda Teknik Takip ve İmlleme Temel Eğitim kursu (Bosna-Hersek'te 5 gün, 20 kursiyer), Terörizme Yol Açan Radikalleşme Süreci ve Önleme Yöntemleri Kursu (Türkiye'de 7 gün, 12 kursiyer) ve Oto Hırsızlığı ile Mücadele Araç Ön İnceleme Kursu (Türkiye'de 5 gün, 16 kursiyer) düzenlenmiştir.
- Diğer sosyal altyapılar ve hizmetler kapsamında Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından sağlanan 30 prefabrik konut yardımının TİKA vasıtasıyla nakli sağlanmıştır.
- Ekonomik altyapı ve hizmetler kapsamında da yine Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından 20 adet tramvay hibe edilmiştir.
- Türkiye'nin iş ve diğer sektörler başlığı altındaki faaliyetlerinden biri olan SEPIP 2015 (Akıllı İktisadi Planlama ve Sanayi Politikaları Konferansı) projesinin faydalanıcıları arasında Bosna-Hersek de yer almıştır.
- Üretim alanında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından düzenlenen 6. Uluslararası Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimi Eğitimi kapsamında Bosna-Hersek'in de yer aldığı bir grup ülkeden 22 uzmana eğitim verilmiştir.

2016 yılı incelendiğinde Bosna-Hersek'in 30,29 milyon dolar ile Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarından en çok yararlanan ilk on ülke arasında 5. sırada yer aldığı görülmektedir. Balkan ülkeleri arasında ise ilk sıradadır. Bu rakam Türkiye'den Avrupa bölgesine yapılan toplam yardımların %29,7'sine, dünya geneline yapılan yardımların ise %0,48'ine denk gelmektedir. Bosna-Hersek aynı zamanda 2016 yılında Türkiye'nin insani yardımlarından faydalanan ilk on ülke arasında 0.56 milyon dolar ile 7.sırada yer almıştır (TİKA, 2017, s.17-27).

Yapılan yardımların konusu ve içeriği şu şekildedir (TİKA, 2017, s.56-91):

- Türk Dünyası Belediyeler Birliği ve TİKA, Bosna-Hersek'in de dâhil olduğu bir grup ülkeden uzman ile "Yerel Yönetimlerin Su, Atık Su ve Sulama Sistemleri Yönetimi" konusunda bilgi ve tecrübe paylaşımını desteklemiştir. "Yerel Yönetimlerin Basın ve Halkla İlişkiler Hizmetleri" konusunda da Bosna-Hersek'in yer aldığı birer haftalık yerel yönetici eğitimi İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.
- İstanbul Sancaktepe Belediyesi ve Bosna-Hersek Gornji Vakuf - Uskoplje Belediyesi arasında imzalanan "Kardeşlik ve İşbirliği" anlaşması kapsamında ve TİKA koordinasyonunda; başta çocuklar ve gençlere hitap eden Uskoplje Spor Salonunun inşaatı tamamlanmıştır.
- TİKA tarafından Bosna-Hersek'te içerisinde tiyatro, sinema ve sergi salonları bulunan Trebinje Kültür Merkezinin tadilatı ve teknik donanımı gerçekleştirilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde ise Bosna-Hersek'te Saraybosna Başçarşı Hoca Durak Cami, Travnik Alaca Cami, Gradiška Derviş Hanım Medresesi, Çayniçe Sinan Bey Cami, Foça Alaca Cami gibi tarihi eserlerin restorasyon çalışmalarına devam edilmiştir.
- İBB, TİKA ve İETT işbirliği ile Bosna-Hersek'e 15 otobüs hibe edilmiş olup, bu kapsamda yedek parça ve eğitim hizmetleri de verilmiştir.
- Bosna-Hersek Türkiye ormancılık alanında da işbirliği çalışmaları yürütülmüştür. Orman Genel Müdürlüğü'nce Bosna-Hersek'te ormancılık kurumlarına teknik eğitim ve araç gereç yardımı sağlanmıştır. Bu kapsamda Saraybosna'da kurulması planlanan şehir ormanı için ahşap banklar, spor aletleri, çöp kutuları ve yön tabelaları hibe edilmiştir.
- Bosna-Hersek'te yaşanan sel felaketi neticesinde selden etkilenen 30 aileye 30 adet prefabrik ev Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığı işbirliği ve TİKA koordinasyonunda Bosna-Hersek doğa koşullarına uygun hale getirilerek teslim edilmiştir.

2017 yılı incelendiğinde Bosna-Hersek'in 20,4 milyon dolar ile Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarından en çok yararlanan ilk on ülke arasında 5. sırada yer aldığı görülmektedir. Balkan ülkeleri arasında ise ilk sıradadır. Bu rakam Türkiye'den Avrupa bölgesine yapılan toplam yardımların %13,2'sine, dünya geneline yapılan yardımların ise %0,25'ine denk gelmektedir (TİKA, 2018, s.19-29).

Yapılan yardımların konusu ve içeriği şu şekildedir (TİKA, 2018, s.40-75):

- Eğitim alanında Milli Eğitim Bakanlığı Bosna-Hersek'in de arasında bulunduğu yaklaşık 20 ülkeye kitap yardımında bulunmuştur.
- Sağlık alanında ise TİKA tarafından tadilat ve tıbbi donanımını yapılan ve 300 hasta kapasiteli başkentteki Saraybosna Üniversitesi Klinik Merkezi (KCUS) Hematoloji Bölümünün açılışı gerçekleştirilmiştir.
- Acil Tıp Kapasite Geliştirme Programı (ATKAP) kapsamında Bosna-Hersek'te ulusal medikal kurtarma ekiplerinin kapasitesini güçlendirmek amacıyla Sivil Savunma Müdürlüğünde görevli sağlık teknisyenlerine Temel Eğitim Modülü eğitimi verilmiştir. Ayrıca ilk yardım alanında bireysel ve kurumsal düzeyde gönüllü olabilecek sivillerin yetiştirilmesi amacıyla 87 ilk yardım gönüllüsüne eğitim verilmiştir.
- TİKA tarafından Saraybosna BIMA Sağlık Merkezine bir adet hasta/personel nakil minibüsü, laboratuvar ekipmanları ve bekleme odası ile muayanehanelere mobilya temini sağlanmıştır.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde Bosna-Hersek Gradişka'daki Derviş Hanım Medresesi restorasyonuna devam edilmiştir.
- Sincan Belediyesi tarafından Bosna-Hersek Doboy Yug Belediyesi'ne 1 adet minibüs hibe edilmiştir.
- İletişim altyapısının güçlendirilmesi amacıyla Bosna-Hersek Federasyonu Haber Ajansı'nın video haber servisinin altyapısı TİKA tarafından güçlendirilerek, haber servisi tam kapasiteye ulaştırılmıştır. Ayrıca Saraybosna Kantonu Televizyonu'nun Avrupa standartlarına uygun programlar yapabilmesine imkân hazırlayacak ekipman temin edilerek kanalın tamamen dijital ve HD yayın yapan haber stüdyosuna sahip olması sağlanmıştır.
- Tarım ve ormancılık alanında TİKA ve Saraybosna Üniversitesi Ziraat Fakültesi iş birliğinde yürütülen program kapsamında, Srebrenitsa, Bratunats, Vogoşça, ve Zivinice bölgelerindeki 80 savaş mağduru aileye sera, sulama sistemi ve fide desteği ile eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlanmıştır.
- Ticaret alanında Dış Ticaret Müsteşarlığı ve TİKA işbirliği ile Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Topluluklarının dış ticaret mevzuatlarının dünya ekonomik sistemine uyum sağlaması amacıyla sağlanan eğitimlerden Bosna-Hersek de faydalanmıştır.

2018 yılı incelendiğinde Bosna-Hersek'in 18 milyon dolar ile Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarından en çok yararlanan ilk on ülke arasında 9. sırada yer

aldığı görülmektedir. Balkan ülkeleri arasında ise ilk sıradadır. Bu rakam Türkiye’den Avrupa bölgesine yapılan toplam yardımların %11,9’una, dünya geneline yapılan yardımların ise %0,21’ine denk gelmektedir (TİKA, 2019, s.27-41).

Yapılan yardımların konusu ve içeriği şu şekildedir (TİKA, 2019, s.59-115):

- Milli Savunma Bakanlığı, Avrupa Birliği Barış Gücü (EUFOR) bünyesinde Bosna-Hersek’te görev yapan Türk Temsil Heyet Başkanlığı marifetiyle eğitim ekipman desteği ve eğitim tesisi bakım ve onarım faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu kapsamda 17 okula onarım, demirbaş, bilgisayar dersliği ve spor salonu gibi destekler sağlanmıştır.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Saraybosna’da Bosna-Hersek İslam Birliği Vakıflar İdaresi işbirliğinde 5 bin m2 arazi üzerinde 59 oda ve 202 yatak kapasiteli öğrenci yurdu inşa etmiş ve donanımı sağlamıştır.
- Sağlık alanında acil tıp kapasite artırma programı kapsamında Bosna-Hersek’in de aralarında olduğu bir grup ülkeden 365 sağlık personeline eğitim verilmiştir.
- Diyanet İşleri Başkanlığı “Kardeş Şehir Projesi” Bosna-Hersek’te sosyal altyapıların geliştirilmesi adına çeşitli faaliyetler hayata geçirmiştir.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce Gradiška Derviş Hanım Medresesi, Çayniçe Sinan Bey Camii, Foça Alaca Camii, Saraybosna- Başçarşı (Hoca Durak) Camii, Travnik Alaca Camii, Banja Luka Arnaudiye (Defterdar) Camii ve Fojnika Medresesi restorasyonları sürdürülmüştür.
- Sosyal altyapıların geliştirilmesi kapsamında Milli Savunma Bakanlığı bir takım faaliyetler yürütmüştür. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarına malzeme desteği, onarım ve bakım desteği sağlanması yanında millî, dinî ve özel günlerde etkinlikler ve sosyal faaliyetlerin düzenlenmesi çalışmaları da yürütülmüştür.
- TİKA ve İETT Genel Müdürlüğü işbirliğiyle Bosna-Hersek Saraybosna Kantonu’na, halkın şehir içi ulaşımına destek vermek amacıyla 15 adet otobüs, yedek parçalarıyla beraber hibe edilmiştir.

2019 yılı incelendiğinde Bosna-Hersek’in 59,8 milyon dolar ile Türkiye’nin resmi kalkınma yardımlarından en çok yararlanan ilk on ülke arasında 2. sırada yer aldığı görülmektedir. Balkan ülkeleri arasında ise ilk sıradadır. Bu rakam Türkiye’den Avrupa bölgesine yapılan toplam yardımların %44’üne, dünya geneline yapılan yardımların ise %0,7’sine denk gelmektedir (TİKA, 2020, s.20-31).

Yapılan yardımların konusu ve içeriği şu şekildedir (TİKA, 2020, s.38-125):

- Eğitim alanında Bosna-Hersek'in Bosanska Krupa şehrinde bulunan ve savaşta hasar gören Pistaline Birinci İlköğretim Okulu TİKA tarafından yenilenmiş ve modernizasyonu sağlanmıştır.
- Altyapı alanında TİKA tarafından Rogatica Belediyesi Stjenice Kırsal Bölgesi için oldukça önemli olan su şebekesi inşası projesinin tamamlanması sağlanmıştır. Bu kapsamda Söz konusu köylerde su şebekesinin tamamen kurulabilmesi için bir adet başlangıç havuzun inşası, 2 tane rezervuar odası, dağıtım havuzu ve boru hattı döşenmesi işleri TİKA tarafından desteklenmiştir.
- TİKA ile Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı işbirliğinde Uluslararası Polis Eğitimi İşbirliği Programı kapsamında emniyet ve jandarma teşkilatı personeline mesleki eğitimler verilmiştir.
- Türk Dünyası Belediyeler Birliği tarafından Doboj Istok Belediyesine bir adet itfaiye aracı hibe edilmiştir. Aynı zamanda Srebrenitsa Potoçari Soykırım Anıt Mezarlığı tadilat projesi gerçekleştirilmiştir.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ihtiyaç sahiplerine gıda yardımı gönderilmiştir.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Saraybosna'da Başçarşı Meydanı'nda bulunan, 1527'de inşa edilen ve 1992-1995'teki Bosna Savaşı'nda zarar gören Başçarşı Camisi kapsamlı bir restorasyondan geçirilmiştir.
- Tarım ve ormancılık alanında TİKA Bosna-Hersek'teki kadın çiftçilere yönelik yaban mersini yetiştiriciliği eğitimi ve fidan desteği sağlamıştır. Yine bu kapsamda "Yaban Mersini Bahçeciliği ile Kırsal Kalkınma ve Kadınların İstihdam Edilmesi Projesi" Bosna-Hersek'te bulunan Altın Zambak Derneğinin işbirliğiyle yürütülmüştür geçirilmiştir.
- Bosna-Hersek'in Yanya şehrinde 2014 yılında Yanya nehrinin taşması sebebiyle yaşanan sel felaketi neticesinde nehir yatağının ıslahı gündeme gelmiş ve TİKA tarafından yürütülen proje ile nehir yatağı genişletilip derinleştirilmiş, yatak kenarları betonarme duvarlarla güçlendirilmiş ve nehrin akışı düzenli hale getirilmiştir. Ayrıca nehrin üzerine bir köprü de inşa edilerek vatandaşların karşıya geçişi kolaylaştırılmıştır.
- Ortaklıkların geliştirilmesi kapsamında TİKA, UNDP Bosna-Hersek Ofisi, UNDP Özel Sektörü Geliştirme Merkezi ve Bursa Tasarım ve Teknoloji Geliştirme Merkezi işbirliğinde işsizliğin azaltılması ve yerli halka gelir kapısı oluşturulması gayesiyle Gradaçac şehrinde mesleki eğitim merkezi kurulmuş ve bu kapsamda 15 genç ve 10 eğitici Bursa'da CNC Makine Yönetimi ve

Programlama konusunda eğitim almıştır. Bu eğitimcilerin Gradaçac Mesleki Eğitim Merkezinde düzenledikleri programlara yüzlerce kursiyer katılmış ve iş sahibi olmuştur.

- TİKA, Stari Grad, Centar, Novi Grad, Novo Sarajevo ve Mostar belediyeleri iş birliğiyle ve Saraybosna Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin uzmanlığı ile gerçekleştirilen proje ile yoksulluğun azaltılması, kentsel alanda tarımsal üretimin inovatif yöntemlerle artırılması, sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı grupların ekonomik sürdürülebilirliğinin sağlanması gibi amaçlar doğrultusunda topraksız dikey tarım sistemleri kurulmuş ve 10 çeşit meyve ve sebze yetiştirilmesi sağlanmıştır. Projeden özellikle emekliler, engelliler ve kadınlar faydalandırılmıştır.
- TİKA tarafından 3D Tasarım ve 3D Yazıcı Kullanma Eğitimleri verilmiş olup ekipman ve sarfiyat malzemesi hibeleri de verilmiştir.

2020 yılı incelendiğinde Bosna-Hersek'in 7,96 milyon dolar ile Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarından en çok yararlanan ilk on ülke arasında 9. sırada yer aldığı görülmektedir. Balkan ülkeleri arasında ise Arnavutluk'tan sonra ikinci sıradadır. Bu rakam Türkiye'den Avrupa bölgesine yapılan toplam yardımların %8'ine, dünya geneline yapılan yardımların ise %0,1'ine denk gelmektedir (TİKA, 2021, s.20-32).

Yapılan yardımların konusu ve içeriği şu şekildedir (TİKA, 2021, s.44-159):

- Bosna-Hersek'in Travnik şehrinde bulunan tarihi Elçi İbrahim Paşa Medresesi, TİKA tarafından yenilenmiş ve ülke genelinde imam hatip lisesi [medrese] olarak eğitim sunan altı okuldan biri olarak faaliyete geçmesi sağlanmıştır.
- Bosna-Hersek Arşivleri Başkanlığı Devlet Arşivi'ndeki Osmanlı Dönemine ait belgelerin dijital ortama aktarılması amacıyla 7 adet tarama cihazı TİKA tarafından temin edilmiş ve bu belgelerin Türk uzmanlar tarafından çağdaş Türk diline tercüme edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.
- Dışişleri Bakanlığı tarafından Bosna-Hersek'in de aralarında bulunduğu bir grup ülkeden uzmana eğitim düzenlenerek Türkiye'nin diplomasi alanındaki tecrübeleri aktarılmıştır.
- Emniyet genel müdürlüğü tarafından Bosna-Hersek emniyet teşkilatına çeşitli polis malzemesi hibesinde bulunulmuştur.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 2 eserin restorasyonu tamamlanmış, 7 eserin ise restorasyonu devam ettirilmektedir.

- Milli Savunma Bakanlığı tarafından Nemila bölgesinde İşgale Karşı Savaşanlar Derneği binasına şehitleri anma ve müze odası yapımı sağlanmıştır. Ayrıca milli, dini ve özel günlerde çeşitli sosyal etkinlikler düzenlenmiştir.
- Bosna-Hersek Federasyonu altında Zenica-Doboj Kantonuna bağlı Breza ve Vareş şehirleri arasında yer alan Strijezevo ve Kokoscici köylerini birbirine bağlayan ve yapımı tamamlanamayan yolun asfaltlanması TİKA tarafından tamamlanmıştır.
- Kırsal alanda yaşayan kadınların güçlendirilmesi hedefi kapsamında Bihaç, Vitez, Bugojno, Gorazde, Bratunac, Livno, Bosanska Kostajnica ve Prijedor şehirlerinde yaşayan toplam 60 aileye TİKA tarafından sera ve sulama sistemi desteğinde bulunulmuştur. Bu kapsamda uygulanan “Örtü Altı Üretimini Geliştirilmesi Projesi” çerçevesinde kadınların kendi ihtiyaçlarını kendilerinin kazanmasına imkân sağlanmıştır.
- Cumhurbaşkanlığı’nda başlatılan “Geleceğe Nefes” projesi kapsamında Bosna-Hersek’in de dâhil olduğu 25 ülkede toplam 83 milyon fidan dikimi gerçekleştirilmiştir.
- Acil durum ve afet müdahaleleri eğitim programı kapsamında TİKA tarafından Saraybosna Novi Grad Arama Kurtarma ekibine uygun donanıma sahip 4x4 arazi aracı ve ek donanıma hibe edilmiştir.
- TİKA tarafından sarf malzeme desteği sağlanarak yerel STK’lar ile işbirliğinde 50.000 adet koruyucu maske üretimi sağlanmıştır.

2021 yılı incelendiğinde Bosna-Hersek’in 8,64 milyon dolar ile Türkiye’nin resmi kalkınma yardımlarından en çok yararlanan ilk on ülke arasında 10. sırada yer aldığı görülmektedir. Balkan ülkeleri arasında ise birinci sıradadır. Bu rakam Türkiye’den Avrupa bölgesine yapılan toplam yardımların %15’ine, dünya geneline yapılan yardımların ise %0,11’ine denk gelmektedir (TİKA, 2022, s.20-29).

Yapılan yardımların konusu ve içeriği şu şekildedir (TİKA, 2022, s.72-151):

- Nitelikli eğitimi sağlamak amacıyla yürütülen Bilim ve Teknoloji Eğitim Programı kapsamında Uluslararası Saraybosna Üniversitesi’ne öğrencilerin ve araştırmacıların yaparak ve deneyerek projelerini gerçekleştirmesine imkân sunan Cezeri-Lab kurulmuştur. Ayrıca akademisyen, öğrenci, mühendis gibi farklı gruplara yönelik 3D tasarım ve 3D yazıcı eğitimleri düzenlenmiştir.
- Angelus Özel Gereksinimli Çocuklar Gündüz Bakım Merkezi’nde konuşma ve işitme engelli çocuklara yönelik tedavi ve terapi sunmak için TİKA tarafından dil ve konuşma terapisi ‘logopedi’ seti temin edilmiştir.

- TİKA tarafından Bosna-Hersek'in en büyük cezaevi olan Zenica Kapalı Tip Cezaevi'nde mahkûmların sosyal hayata kazandırılması ve gelir getirici faaliyette bulunmaları amacıyla tam donanımlı bir dikim atölyesi kurulmuştur. Üretilcek kıyafetlerden toplam 3.000 hükümlü ve 450 gardiyanın faydalanması beklenmektedir.
- TİKA tarafından Saraybosna Başçarşı Kültür Sanat Topluluğu üretim atölyesinin tadilatı yapılmış ve donanım desteği sağlanmıştır. Böylece geleneksel el ürünlerinin üretimi yoluyla istihdam ve gelir getirici faaliyet oluşturulması amaçlanmıştır.
- Acil durum ve afet müdahale eğitimleri kapsamında Ilıdza şehrinde düzenlenen arama kurtarma eğitimlerine ülke genelinde faaliyet gösteren beş farklı arama kurtarma ekibinden toplam 54 kişi katılmıştır.
- TİKA tarafından Saraybosna'da Ormancılık Fakültesi'ne Coğrafi Bilgi Sistemleri Laboratuvarı'nın kurulumu gerçekleştirilmiştir.

TİKA tarafından henüz 2022 ve sonrası Türkiye Kalkınma Raporları yayınlanmamıştır. 2021 sonrası için Bosna-Hersek'te ne gibi faaliyetler yapıldığına TİKA faaliyet raporları ve kurum internet sitesindeki haberler incelenerek ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda 2022 yılında yapılan yardımların konusu ve içeriği şu şekildedir (TİKA, 2023, s.99-181):

- Mostar Eğitim, Robotik, İcat ve Teknoloji CERIT Merkezi'ne donanım malzemesi desteği sağlanmıştır. Bu kapsamda TİKA tarafından 3 adet bilgisayar, 3D yazıcı, akıllı tahta, 20'şer adet programla seti, mikro denetleyici kart ve temel seviye steam eğitim robotu temin edilmiştir.
- Çaplina İlçe Müftülüğü Kültür Merkezi tadilatı TİKA tarafından yapılmış ve mobil sahne, ses ve aydınlatma sistemleri ile sandalye gibi donanım malzemeleri temin edilmiştir.
- Saraybosna'da Fatih Sultan Mehmet (Hünkar) Camii'nin ihtiyaç duyduğu iç konservasyon ve uygulama işleri, halı ve aydınlatma sisteminin yenilenmesi yapılmıştır.
- Orta Bosna'da yer alan Busovaça'da Kaçun Arıcılar ve Tarımcılar Derneği ile Matica-Ana Arı Arıcılar Derneği işbirliğinde 300 m2 büyüklüğünde ve günlük üretim kapasitesi 2,5 ton olan Kaçuni Bal Paketleme Tesisi inşası TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir.
- TİKA ile Bihaç Büyükşehir Belediyesi işbirliğinde 20 üreticiye örtü altı çilek yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması için destek sağlanmıştır. Bu kapsamda 20

adet sera kurulumu yapılmış ve sulama sistemleri, gübre ve çilek fideleri temin edilmiştir.

- Acil Durum ve Afet Müdahale Eğitimleri Programı kapsamında Bosna-Hersek Güvenlik Bakanlığı koordinasyonunda suda arama kurtarma eğitimi gerçekleştirilmiştir.

2023 yılında yapılan yardımların konusu ve içeriği ise şu şekildedir (TİKA, 2024, s.127-153):

- Tuzla Kantonunda Lukavac Sağlık Evi'ne diyaliz hasta taşıma aracı temini TİKA tarafından temin edilerek hastaların ulaşım koşulları iyileştirilmiştir.
- Potočari'de bulunan ve Srebrenitsa Kuşatması sırasında Boşnakların katledildiği alanlardan biri olan ve hâlihazırda anma merkezi olarak kullanılan eski akü fabrikasının TİKA'nın desteği ile soykırım kurbanlarını anma müzesine dönüştürülme çabaları başlamıştır.

Ayrıca 2023 yılında TİKA tarafından (TİKA, 2024, 13 Haziran):

- Zenica-Doboj kantonunda bulunan Zavidovići Belediyesinde, örtü altı sebze yetiştiriciliğini geliştirmek amacıyla 5 farklı kadın derneğini destekleyerek 20 aileye toplamda 1000 m² sera kurulumu sağlanmıştır.
- Bosna-Hersek'te 1990'lı yıllarda yaşanan savaş sonrasında yurtlarına dönen 20 aileye TİKA tarafından tarımsal ekipman ve traktör desteği verilmiştir.
- Bihaç şehrinde selden etkilenen 20 çilek yetiştiricisine destekte bulunulmuştur.
- Çilek yetiştiriciliğinin geliştirilmesi kapsamında Cazin şehrinde 25 aileye; Çeliç şehrinde ise 20 aileye fide ve sulama sistemi desteğinde bulunulmuştur.
- Zenica Karma Lisesi Aşçılık Bölümünde uygulamalı eğitim sınıfı kurulmuştur.
- TİKA desteğiyle Bosna-Hersek'te yaşayan özel gereksinimli çocukların ailelerine ve özel eğitim alanındaki eğitimcilere yönelik eğitim düzenlenmiştir.
- Fojnica şehrinde yer alan Zijah Dizdarević Karma Lisesine 'Sağlık Bölümü Uygulama Atölyesi' kurulmuştur.
- Selden etkilenen Una Sana Kantonu İçişleri Bakanlığına iki motorlu arama-kurtarma botu desteğinde bulunulmuştur.
- Kadınları güçlendirmek amacıyla Bihaç Brekovića Kadınlar Derneğine profesyonel bir mutfak kurulumu sağlanmıştır.
- Ugljevik Belediyesinde süt üreticilerini desteklemek adına süt depolama tankı desteği verilmiştir.

2024 yılında (TİKA, 2024, 13 Haziran) yapılan yardımların konusu ve içeriği şu şekildedir:

- TİKA ve Tuzla Dağ Arama Kurtarma Birliği işbirliğinde arama kurtarma tatbikatı ve kurtarma eğitimi programı düzenlenmiştir.
- Bugojno kentinde faaliyet gösteren Bugojno Đerđef Kadınlar Derneği bünyesinde dikiş atölyesi kurulmuştur.
- Kalesija şehrindeki Kalesija Sağlık Evine ultrason cihazı temin edilmiştir.
- Bugojno Mesleki Lisesine CNC torna ve CNC freze tezgahları, bilgisayarlar ve teknik ekipmanlar temin edilerek “CNC Operatörlüğü Uygulamalı Eğitim Sınıfı Kurulumu” projesinin açılışı gerçekleştirilmiştir.
- Saraybosna Mesleki Eğitim Lisesi bünyesinde özel gereksinimli öğrencilere uygulamalı aşçılık sınıfı kurulmuştur. Ayrıca Saraybosna ve Zenica şehirlerinde T.C. Milli Eğitim Bakanlığı iş birliğinde düzenlenen “Türk Mutfağı Eğitimi”ne toplam 75 öğrenci ve 5 yerel eğitmen katılmıştır.
- Zenica Dobođ Kantonu’nda bulunan Kakanj Belediyesinde 30 aileye sera kurulumu desteği sağlanmıştır.
- TİKA ve Emniyet Genel Müdürlüğü işbirliğinde Bosna-Hersek emniyet yetkililerine “Yolsuzlukla Mücadele Eğitimi” verilmiştir.
- TİKA ve Uluslararası Saraybosna Üniversitesi iş birliğinde Saraybosna’da “Siber Suçlarla Mücadele Uluslararası Çalıştay” düzenlenmiştir.
- Ramazan ayında TİKA tarafından 1600 aileye toplam 30 tonluk gıda yardımı dağıtılmıştır.
- TİKA tarafından Bosna-Hersek’in Brčko kentinde yer alan Brčko Teknik Lisesine CNC makinesi ve diđer ekipmanlar temin edilmiştir.
- TİKA organizasyonuyla flüt sanatçısı Lelya Bayramoğulları tarafından Saraybosna’da Engelli ve Diğer Kişilerin Sosyal ve Sağlıklı Barınma Merkezi’nde kalan yaşlı ve engellilere konser verilmiştir.

2015 ve sonrasındaki yardım faaliyetlerinin niteliği incelendiğinde büyük çoğunluğunun sosyal politikanın alanına giren alanlarda gerçekleştiği görülebilmektedir. Eğitim, sağlık, sosyal yardımlar, istihdamın geliştirilmesi, kadınlar, engelliler ve mahkûmlar gibi dezavantajlı kesimlere yönelik destekler başlıca sosyal politika konularıdır.

Eğitim kapsamında özellikle çocuk ve gençlerin temel eğitimlerinin desteklenmesi hedeflenmektedir. Okul inşası ve tadilatı, fiziki yapıların iyileştirilmesi,

eğitim kapasitesinin güçlendirilmesi, kitap temini, laboratuvar kurulması gibi konularda yardımların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Çocuk ve gençlerin faydalanabileceği kültür ve spor tesislerinin kurulması, mesleki ve teknik eğitim alan gençlerin modern ekipmanlarla ve eğitimlerle desteklenmesi sağlanmıştır. Bunun yanında mesleki ve teknik eğitimler yoluyla da istihdamın niteliğinin geliştirilmesi hedeflenmiş ve çeşitli bakanlık personelleri, yerel yönetim çalışanları, STK gönüllüleri ile emniyet teşkilatı mensuplarına eğitimler verilmiştir.

Sağlık alanında da birçok faaliyete rastlamak mümkündür. Bazı hastaların Türkiye’de tedavi edilmelerinin sağlanması, ambulans, diyaliz hasta nakil aracı, hasta/personel nakil minibüsü temini, hastane/klinik inşası ve kapasite geliştirilmesi, laboratuvar ekipmanları ve hastane mobilyası gibi tıbbi donanım temini yapılan yardımlar arasındadır. Ayrıca acil tıp kapasite geliştirme programı kapsamında sağlık personelleri ve gönüllü bireylere ilk yardım eğitimleri düzenli olarak düzenlenmiştir.

İstihdamın artırılması kapsamında özellikle kadınların ekonomik ve sosyal açılardan desteklenmesi amacıyla çok sayıda faaliyet düzenlenmiştir. Özellikle kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve istihdama dâhil edilmeleri maksadıyla büyük çoğunlukla kırsal kesimde tarım ve hayvancılık alanında hibe faaliyetleri yapılmıştır. Yaban mersini, çilek ve çeşitli sebzelerin örtü altı yetiştiriciliği için sera, sulama sistemi ve fide desteği, bal üretimi ve paketlenmesi bu konuda örnek gösterilebilir. Bunun yanında profesyonel mutfak kurulumu ve dikiş makinesi temini de sağlanarak kadınlar desteklenmiştir. İstihdamın geliştirilmesi maksadıyla mesleki eğitim merkezlerinin kurulduğu ve desteklendiği de kaydedilmiştir. Yoksulluğun azaltılması, kentsel alanda tarımsal üretimin inovatif yöntemlerle artırılması, sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı grupların ekonomik sürdürülebilirliğinin sağlanması gibi amaçlarla dikey tarım uygulamalarının desteklenmesi de önemli çalışmalar arasındadır.

Afet ve acil durumlar neticesinde zorluk çeken bölge ve kişilere yönelik sosyal yardımlar da dikkati çekmektedir. Sel felaketlerinden etkilenen ailelere prefabrik konut desteği sunulması, arama kurtarma faaliyetlerinde kullanılacak araç temini ve Ramazan ayında çoğunluklu olmak üzere yüzlerce aileye gıda yardımı yapılması bu konuda örnek gösterilebilir. Sosyal yardımlarda savaş mağduru ailelere öncelik verildiği de görülmektedir.

Engelli ve özel gereksinimli bireyler de çalışmalar yürütüldüğü görülmektedir. Özellikle konuşma ve işitme engelli çocuklara tedavi ve terapi sunmak maksadıyla gerekli setlerin temin edilmesi, özel gereksinimli çocukların ailelerine ve özel eğitim alanındaki eğitimcilere yönelik eğitim düzenlenmesi, özel gereksinimli

öğrencilere uygulamalı aşçılık sınıfı kurulması, engelli ve yaşlı bireylere konser benzeri sosyal aktivitelerin düzenlenmesi bu kapsamdaki faaliyetlere örnek gösterilebilir.

Bir başka dezavantajlı grup olan mahkûmların sosyal hayata kazandırılması için de çalışmalar yürütülmüştür. Bu kapsamda gelir getirici faaliyette bulunmaları ve meslek kazanmaları amacıyla tam donanımlı bir dikim atölyesi kurulmuş ve çalıştırılmaları sağlanmıştır.

Sonuç

Resmi kalkınma yardımları gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere çeşitli gerekçelerle yaptığı yardımları, faaliyetleri ve kaynak aktarımlarını içermektedir. Günümüzde gelişmiş ülkelerin çok farklı amaçlarla bu yardımları kullandığı görülmektedir. Kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını desteklemek, yardım edilen bölgeyi tahakkümü altında tutmak, yumuşak güç aracı olarak kullanmak, insani diplomasiyi gözetmek bu amaçlardan bazılarıdır. Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları başladığı tarih olan 1992 yılından günümüze incelendiğinde daha çok tarihi geçmişinde yakın ilişkide bulunduğu ve kültürel bağlarını olduğu ülkelerin desteklendiği; bunun dini ve milliyeti ne olursa olsun zorda kalan tüm ülkelerin yanında olmayı tercih eden insani diplomasi ile güçlendirildiğini söyleyebiliriz.

Resmi kalkınma yardımları ekonomik ve sosyal kalkınmayı destekleyici onlarca faaliyeti içermektedir. İdari ve sivil altyapıların güçlendirilmesi, kültürel mirasın korunması yanında eğitim, sağlık, istihdam ve dezavantajlı nüfus gruplarının desteklenmesi gibi sosyal politika konularının bu yardımlar içerisinde ağırlık taşıdığını görebilmek mümkündür. Türkiye'nin kalkınma yardımları raporları incelendiğinde Bosna-Hersek'e yönelik yardımların çoğunlukla eğitim ve sağlık sektörlerinin desteklenmesi, kadınlar, çocuklar ve engelliler gibi dezavantajlı grupların desteklenmesine odaklandığı görülmektedir. Ayrıca ülkedeki işsizlik probleminin çözümünde özellikle kadınların ve gençlerin istihdam altyapılarının güçlendirilmesine çalışılması önemlidir. Türkiye'nin yardımlarından sosyal desteklerin ön plana çıkması, insan odaklı olunması, Türkiye'nin yardım modelinin farklılığını öne çıkarmaktadır. Bu modelin bir önemli özelliği de faydalancı ülkenin kalkınma kapasitesini destekleyici kırsal kalkınma modelini uyguluyor olmasıdır.

Netice olarak Türkiye'nin Bosna-Hersek'e yönelik kalkınma yardımlarında sosyal politika konusu hususların büyük bir yer tuttuğu söylenebilir. Böylece sadece ülkenin ekonomik kalkınmasında değil, sosyal ve beşeri sermayesinin gelişmesinde de Türkiye'nin büyük desteği bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçay, E. (2012). *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*. Ankara: Turgut Özal Üniversitesi Yayınları.
- İletişim Başkanlığı. (2022). *Türkiye'nin Dost Eli İnsani Diplomasi*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- İpek, E. (2020). Kalkınma Yardımları Bağlamında Türkiye'nin Benimsediği Felsefenin Özgünlüğü. *Avrasya Etüdleri*, Yıl 26, Sayı 58. 59-86.
- Kalkan, M. ve Kayagil, M.E. (2021). Türkiye'de Sosyal Politikanın Türk Kurucusu Prof. Dr. Orhan Tuna. *Türkiye'de Sosyal Siyaset Alanının Oluşumu: İstanbul Üniversitesi Geleneği*. İstanbul: İktisat Yayınları. 43-87.
- Kayagil, M. E. (2020). *Küresel Yoksullukla Mücadele ve Kalkınma İşbirliği*. Ankara: Türk Metal Yayınları.
- Kaygısız, İ. (2016). Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Balkan Ülkelerine Yönelik Dış Yardım Politikası. *Türkiye ve Dünyada Dış Yardımlar*. Ed. Erman Akıllı. Ankara: Nobel Yayınları. 305-324.
- Kessler, G. (1945). İçtimai Siyaset. Çev. Orhan Tuna. İstanbul: Milli Mecmua Yayınevi.
- Kurt, V. (2017). Bir Dış Politika Aracı Olarak Türkiye'nin Dış Yardımları. *Ak Parti'nin 15 Yılı: Dış Politika*. Ed. Kemal İnät, Ali Aslan, Burhanettin Duran. Ankara: Seta Yayınları. 491-508.
- Oba, N. (2018). *Türk Dış Politikasının Yeni Etkinlik Aracı: Dış Yardımlar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- OECD. (2024, 25 Haziran). Aid (ODA) disbursements to countries and regions [DAC2A]. Erişim adresi: [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C0%7C-Development%23DEV%23&pg=0&fc=Topic&bp=true&snb=10&df\[ds\]=ds-DisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.0&lc=en&pd=1990%2C&dq=TUR.ALLR%2BBIH.206.USD.V&ly\[rw\]=RECIPIENT&ly\[cl\]=TIME_PERIOD&to\[TIME_PERIOD\]=false&vw=tb](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C0%7C-Development%23DEV%23&pg=0&fc=Topic&bp=true&snb=10&df[ds]=ds-DisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.0&lc=en&pd=1990%2C&dq=TUR.ALLR%2BBIH.206.USD.V&ly[rw]=RECIPIENT&ly[cl]=TIME_PERIOD&to[TIME_PERIOD]=false&vw=tb).
- Özlük, E. (2016). İnsani Diplomasi'nin "İnsan(i)" Boyutu. *Türkiye ve Dünyada Dış Yardımlar*. Ed. Erman Akıllı. Ankara: Nobel Yayınları. 1-33.
- TİKA. (2016). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.
- TİKA. (2017). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2016*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.
- TİKA. (2018). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.
- TİKA. (2019). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2018*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.
- TİKA. (2020). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2019*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.

- TİKA. (2021). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2020*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.
- TİKA. (2022). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2021*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.
- TİKA. (2023). *Faaliyet Raporu 2022*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.
- TİKA. (2024). *Faaliyet Raporu 2023*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.
- TİKA. (2024, 13 Haziran). *Faaliyetlerimiz*. Erişim adresi: <https://tika.gov.tr/faaliyetlerimiz/>.